

Szemes Péter

Az alsólendvai Golgota felé

(Göncz László *Kálvária* című könyvéről)

A muravidéki magyar irodalomban nemcsak annak elismertsége, érettsége, de az identitás-képzés, önazonosság-igazolás szempontjából is fontos a minőségi, helyi kötődésű regények születése. Gyakran halljuk: egy ember, egy összetartozó közösség azonos a történeteivel. Nem véletlen, hogy ezek elbeszélésének, továbbadásának lehetősége volt az első, amitől a világháborús vereséggel járó területvesztést követően – a szervezetten vagy szervezetlenül végrehajtott gyilkosságok és megfélemlítés után –, szellemi terror keretében, az ismétlen a határ túloldalára szakadt nemzettársainkat a győztes többség megfosztotta. Ez volt a főként félelemből fakadó bosszú a bécsi döntéseket követő magyar bevonulásért a Felvidéken, Erdélyben és a Délvidéken egyaránt. Mert ami alig két évtizeddel Trianon után megisméltődött, arra később is sor kerülhet. Ezért a veszélyeztetett területen élő, még emlékező, idősebb magyarokat el kell pusztítani, ki kell telepíteni, meg kell törni, gyermekeikből, unokáikból pedig jó szlovákokat, románokat, jugoszlávot nevelni. S hogy a történeteiknek nyoma se maradjon, adni nekik új történelmet, új mitológiát az új államnyelv és a tömegével betelepített többségi szomszédok mellé. Mert a történelmet és vele együtt a történeteket mindig a győztesek írják. Ott is, ahol a győzteseknek nincs, vagy csak elenyésző a történelme, ahol lopottak és hamisak a történetek. Ahol Mátyásból román király, vagy hogy egy másik, egészen szélsőséges példát említsünk: a rutén származású, Pittsburgh-ben született Andy Warholból szlovák képzőművész lesz. S a nacionalista mellett a kommunista történelem- és történethamisításról még nem is szóltunk.

Szerencsére az alkotók mindig megtalálták az adekvát formát a burkoltan vagy egészen explicit módon kinyilvánítani kívánt tartalmak közléséhez. Így fejlődött ki például a jugoszláviai magyar

irodalomnak az anyaországit is megtermékenyítő neoavantgard vonulata, de elterjedt volt a korabeli állapotokat, viszonyokat megelőző történeti korszakokba helyező, általában az ifjabb olvasóknak ajánlott ábrázolásmód is. Mindig adódtak kiutak. Az idén – Vlah Lajos 1961-es, *Versek* című kötetétől számítva – félszáz esztendő muravidéki irodalom regénytermésében, jóllehet más okból, is a történetiség dominál. A lazább és bűneit nemzetiségi jogok biztosításával is kompenzálni próbáló jugoszláv kommunista vezetés a nyugati, Ausztriához, Olaszországhoz közelebbi területeken talán kevésbé gátolta az írói törekvések kibontakozását, mint a Vajdaságban.

Később, Szlovénia megalakulása és a közös európai államszövetségbe való belépés után pedig természetesen megszűnt a megjelenést gátló minden tényező. Az elmúlt 50 évben ennek megfelelően, muravidéki szerzők tollából öt, nyugodtan kijelenthetjük: irodalomtörténeti jelentőségű regény látott napvilágot – a *Tavaszwárás*-nemzedék tagja, Szomi Pál *Szeretni kell és Így kezdődött*, Varga József *A lendvai vár kapitánya* és újabban Göncz László *Olvadó jégcsapok*, illetve *Kálvária* című művei. Utóbbi bemutatójára – talán nem véletlenül – közvetlenül nemzeti ünnepünk, október 23-a előtt került sor a Bánffy Központban.

A könyv (Bence Lajos *Vallani* és Halász Albert *Könnyű versek* című, a könyvhétre megjelent versesköteteit követően immár a harmadik fontos kiadvány a jubileumi évben) mindössze néhány motívumában (mint például az úton levés) mutat hasonlóságot a megelőző, Olvadó jégcsapokkal; noha fikció, sokkal inkább a szerző Felszabadulás vagy megszállás? – A Mura mente 1941-1945 című, 2006-os történeti munkájából táplálkozik. Ezt azért kell kiemelnünk, mert Göncz László mindkét művében igyekszik objektív képet festeni a világháborús évek helyi történéseiről – az itt élő magyar és szlovén, illetve a betelepített szlovén lakosság nézőpontjából egyaránt. S ami a bevezetőben foglaltakat tekintve is fontos: elbeszéli a helyiek szüleinek, nagyszüleinek történetét.

Az 1943 és 1945 nyarai közti két esztendő történeti viszonyainak ábrázolása mindazonáltal természetesen csak a megfelelő környezet megteremtését szolgálja a szépirodalmi műben. Ebben a keretben élnek, szeretnek, és főként szenvednek (erre utal a cím, hiszen szinte minden fontosabb alaknak megvan a saját kálváriája) a regény főszereplői, mindenek előtt családjakkal Varga Péter és Klein Berta, valamint Gábor Dávid plébános – mindhármukat a hagyományos emberi értékek védelméért folytatott hiábavaló, individuális küzdelme avatja már-már a klasszikus sorstragédiákat megidéző hőssé.

A konzervatív családi hagyományt továbbvivő fiú – akinek apja a magyar ügy és Horthy feltétlen híve – és a zsidó származású, kötöttségek közt élő/vergődő lány tiszta szerelme nemcsak az eltérő társadalmi normák, közösségi szokások, de az életbe léptetett

faji törvények miatt sem teljesülhet be. Sőt, véletlen „bűnbeesésük” és az elszakadás/elszakítás előtti utolsó találkozási lehetőségük elmulasztása előrevetíti kapcsolatuk beteljesületlenségét, későbbi boldogtalanságukat, s hogy (véltetően) többé nem látják egymást. Több elemzője – így például a muravidéki irodalom fennállásának 50. évfordulója alkalmából tartott előadásában Kontra Ferenc is – Shakespeare Rómeó és Júliájához hasonlította a művet, annyi azonban talán az eddig leírtakból is látszik, hogy ugyan mindkét alkotás tragikus szerelmi történet (is) és mindkettőben szerepel egyházi személy, ezen kívül azonban semmi közös nincs bennük, és ilyen alapon bármely más motívum kapcsán találhatnánk (nemcsak) világirodalmi megfeleléseket.

A történelem vihara Pétert a megszállt területeken a nemzetiségekkel, a másként gondolkodókkal és más vallásúakkal szemben komoly túlkapasokat végrehajtó magyar karhatalom kötelékébe sodorja, ahonnan megszökik. Hazavezető útja során így folyton bujkálnia kell egykori társai és a nyilasok elől, de szerencséjére a „háborúba ájult” nyugati országrészben (Vasban és Zalában) mindenütt jóakarátú, segítőkész emberekkel találkozik. (A regény egyik, kritikus pontja talán éppen a túl idealisztikus általános jellemábrázolás.) Kiemelkedik közülük az a gazda (Rumi Sándor), aki néhány óras ismeretség után (!) a lánya, Ibolya kezét ajánlja fel a fiúnak. Péter végül hazaér és a szülői ház padlásán kialakított rejtkehelyen, a hegyi pincében, rokonoknál, valamint Gábor plébános parókiáján húzza meg magát.

A párhuzamosan futó százból kiderül, hogy Kleinéket a többi, alsólendvai zsidó családdal együtt összegyűjtötték és deportálták. Hűséges kutyájuk, Farkas futott a vonat után, míg bírta, közben elhagyott otthonukat kifosztották és szétverték a hatalom kiszolgálói. Csáktornyát és Nagykanizsát követően Auschwitz a szerelvény végállomása, ahol szülei után hűgát is elszakítják a lánytól. Testvére rögtön a gázkamrába kerül, őt azonban dolgozni viszik, a lágerből tovább Essenbe, majd Drezdába. A nehézségek – a munka, az éhség és a hideg – elviseléséhez a fiú iránti szeretete és egy német katona (az ő kísértője), Félix támogatása ad számára erőt. Átéli a szász főváros bombázását és Péterhez

hasonlóan neki is szerencséje van, mert a foglyok meggyilkolásával megbízott tiszt emberségből nem hajtja végre a parancsot.

Gábor Dávid plébános jelleme a regényben a háborús események előrehaladásával bontakozik ki igazán. A szlovén származású pap – noha a magyar hatóságok korábban börtönbe zárták –, nemzeti hovatartozástól függetlenül, rokonszenvez minden jóakarató emberrel, segíteni próbál mindenkin, aki hozzá fordul. A Varga család egykori lelkiatyjaként természetes számára Péter megmentése, a háborúra, az összetűzésekre vonatkozóan senkit sem kárthatva, mélységes humánus hordozó szavakkal bátorítja, vigasztalja közössége tagjait. Igazán elhivatott és tiszta lelkű emberként látomása lesz saját mártírhaláláról, melyről védenca csak hírként értesül – jellemző módon csendőrruhába öltözött partizánok gyilkolják meg.

Utóbbiak ábrázolása kapcsán – akik többhelyütt feltűnnek a regényben – érthetetlen számunkra az egyik hozzászólónak a regény zalaegerszegi bemutatóján tett megnyilvánulása. Először is, az irodalmi mű fikció és nem arról szól, hogy kik milyenek voltak, hanem hogy milyenek lehettek (volna), nem élő személyeket, hanem irodalmi alakokat szerepeltet. Másrészt pont egy magyar nemzetiségi politikus könyvén számon kérni, hogy több mint húsz évvel a rendszerváltozás után, többek közt a délvidéki szisztematikus magyarírtást végrehajtó jugoszláv gyilkosokat miért nem nácik és nyilasok ellen harcoló, a kommunista ideológiai gépezet által kreált hősként tünteti fel – arra hivatkozva, hogy ilyen partizánképet szokott meg –, minden jóérezsű emberben megdöbbenést kelt. Göncz László úgy jeleníti meg alakjait, hogy elhiszük: az akkor élők közt ilyen vonásokkal rendelkezők is (!) lehettek, de nem kizárólag ilyenek. A háború után hazatérő Péter ugyanis, miután értesül édesapja elhurcolásáról, elmegy az új városparancsnokhoz, aki történetesen egy partizánasszony. Rosszak az előérzetei, hiszen hallott róla, hogy a szovjet katonanők szexuális játékokra kényszerítik, majd megölik a magyar hadifoglyokat, s a keleti barbárok kegyetlenségének pedig maga is szemtanúja volt. Az asszonynak, Olgának megtetszik a fiú és elhívja a szállására éjszakára (ő a második kísértője), ám az időt a

testi kapcsolat helyett őszinte beszélgetéssel töltik, majd a nő elengedi Pétert és az öreg Varga is hazatérhet. Döntését azonban nem a „legendás” partizán erények, a jóság és megbocsátás indokolja, hanem sokkal inkább nőisége, anyasága, illetve, hogy a partizánok vezére őt is több alkalommal megerőszakolta. A fiú végül, miután nyárig hiába vár szerelme hazatérésére, átszökik az időközben lezárt határon és Zalaegerszegen vállal munkát, Berta röviddel távozása után érkezik, Lendván már senki sem ismeri meg, szétvert otthonában egyedül hűséges kutyája, Farkas fogadja.

A Kálváriát – az Olvadó jégcsapokhoz hasonlóan – a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány jelentette meg, ami dicséretes, hiszen fontos, hogy a muravidéki alkotók művei eljussanak az anyaországi olvasókhoz is, igazán beépüljenek az egyetemes magyar irodalomba. A szerző viszont megérdemelte volna, hogy a kiadó megtisztelje azzal, hogy legalább a szükséges szöveggondozási munkákat elvégzi művén. Emellett érezhető az is, hogy Göncz László elsősorban a muravidéki-zalai-vasi közönségnek szánta regényét, hiszen a néhol előforduló tájnyelvi kifejezéseket (Péter családját például következetesen „Vargáik”-ként említi), a helytörténeti utalásokat (például a lendvai vár építésére, a Lendvahegyre, vagy a Hadik-kápolnára vonatkozóan) és a Lendva-vidék településeit a távolabb élő olvasók bizonyára kevésbé ismerik. A könyv mindezekkel együtt értékes, felfedezésre és megbecsülésre méltó alkotása a jubiláló muravidéki irodalomnak és tágabban a pannon régió literatúrájának.

(Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2011.)